

JUSTYNA STRYKOWSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

DIAGNOZOWANIE SYTUACJI SZKOLNEJ

ABSTRACT. Strykowska Justyna, *Diagnozowanie sytuacji szkolnej* [Diagnosis of school situation]. „Neodidagmata” 29/30, Poznań 2008, Adam Mickiewicz University Press, pp. 183-196. ISBN 978-83-232-1908-8. ISSN 0077-653X.

The article contains a theoretical analysis of the child's school situation, and a program proposition "My school world" based on that situation. The school situation as a comprehensive experience of the student is discussed. It is presented through the attitude towards the school, child's characteristics understood as features of his/her cognitive development, as well as the social aspect. The attitude to school is influenced by the level of school maturity and the child's sense of success and failure. Motivation, school fear and relations with peers and teachers are important in the following years. The teacher's recognition of those functional areas allows him/her to influence its change, and consequently the shaping of the motivated, i.e. those young people who work eagerly and feel well at school.

Justyna Strykowska, Zakład Dydaktyki Historii, Wydział Historyczny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Polska-Poland.

WPROWADZENIE

„Chcę się uczyć” – takie słowa z ust dziecka to radość i zadowolenie dla rodziców i nauczycieli. Są tacy, którzy mają szczęście i słyszą je często, ale niestety są tacy, którzy słyszą je rzadko, lub też wcale. Za to ich dzieci często mówią: „znowu do tej szkoły, same nudy, na co komu to, nie chcę się uczyć, nie lubię się uczyć”. Właściwie nie ma w tym nic dziwnego, od zawsze przecież byli tacy, którzy lubili szkołę i tacy, którym cierpła skóra na samą myśl o niej. Jednak nie możemy zostać obojętni wobec poważnej grupy dzieci, którym szkoła i proces uczenia kojarzy się z czymś negatywnym, a przyjemne w szkole są tylko przerwy i możliwość bycia z rówieśnikami. Idealnie byłoby, gdyby szkoła była miejscem, w którym pozytywna, przyja-

zna, życzliwa i wymagająco-konsekwentna atmosfera zachęcałaby ucznia do nauki. Dzieci, tak samo jak dorośli, chcą bowiem przebywać tam, gdzie czują się akceptowane, gdzie mają znajomych, kolegów i przyjaciół.

Zakłada się, że człowiek posiada wrodzoną ciekawość poznawania nowych zjawisk. Mały uczeń przychodzący do szkoły jest dzieckiem o ogromnej ciekawości poznawczej, zainteresowanym tym, co nastąpi, tym, co pozna. Co zatem się dzieje z nim, że w następnych latach ta ciekawość światem znika? Szkołę natomiast – miejsce poznawania nowych zjawisk – zaczyna traktować jako zło konieczne. Pomocą w rozstrzygnięciu tych dylematów może być rozpoznanie, czyli zdiagnozowanie sytuacji szkolnej ucznia.

W związku z powyższym, przedmiotem niniejszego artykułu jest teoretyczna analiza sytuacji szkolnej dziecka oraz opierająca się na niej propozycja programu *Mój szkolny świat*. Zajęcia te umożliwiają wstępną diagnozę i oddziaływanie na sytuację szkolną. Mogą zostać wykorzystane przez nauczycieli bądź pedagogów w różnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Należy pamiętać, że każde dziecko jest swoistą indywidualnością, tak więc jego doświadczenia szkolne będą inne niż kolegi. To, jak uczeń spostrzega swoje bycie w szkole wpływa na jego sposób funkcjonowania i osiągnięte wyniki w nauce. Zakładam, że sytuacja szkolna to pewne całościowe doświadczenie dziecka. Chcąc je poznać, należy wziąć pod uwagę następujące zjawiska: postawę dziecka wobec szkoły, właściwości dziecka rozumiane jako cechy jego rozwoju poznawczego oraz aspekt społeczny.

POSTAWA DZIECKA WOBEC SZKOŁY

Postawa dziecka wobec szkoły powstaje w wyniku zgeneralizowania się wszystkich doświadczeń związanych z nią i doznawanych w niej. Należy mieć świadomość, w jaki sposób ona powstaje, jaka jest – jak bardzo u danego ucznia jest trwała i czy możliwa jest jej zmiana.

Stosunek dziecka do szkoły kształtuje się już zanim rozpocznie ono edukację. To, jakie wyobrażenie o szkole będzie miał pierwszoklasista, zależy od tego, co słyszał na jej temat od rodziców, wychowawczynie w przedszkolu, rodzeństwa i w mediach. Należy od najwcześniejszych lat, a w sposób szczególny sześć- i siedmiolatków, pozytywnie nastawiać do tego, co będzie dziać się w szkole. Istotne jest także osiągnięcie przez dziecko tak zwanej **dojrzałości szkolnej** (Wilgocka-Okoń, 2003). Jej poziom zależy od tempa rozwoju oraz wspomagania przez rodziców. Dojrzałość określa się w sferze poznawczej (intelektualnej), społecznej i emocjonalno-motywacyjnej.

Ważne jest, aby dziecko w zakresie rozwoju poznawczego osiągnęło poziom operacji konkretnych, co daje mu możliwość rozumienia informacji poprzez reguły logiczne i łączenia ich na zasadach myślenia przyczynowo-skutkowego. Pierwszoklasista powinien także koncentrować uwagę na określonym zadaniu, wykorzystywać pamięć w sposób ukierunkowany. Istotny jest odpowiedni poziom percepcji wzrokowej i słuchowej. W sferze społecznej pod uwagę należy brać zdolność do zachowania się w grupie, stosunek dziecka do poleceń dorosłych oraz samodzielność i wytrwałość w pracy. W obszarze tym istotne są następujące umiejętności: nawiązywania kontaktu z innymi, przestrzegania norm i zasad grupowych, podejmowania wspólnych zadań, bezkonfliktowej, wspólnej zabawy, podporządkowania się woli starszych, stosowania się do poleceń kierowanych do całej grupy, kończenia rozpoczętego zadania oraz bycia samodzielnym w codziennych czynnościach. Ostatni aspekt dojrzałości szkolnej związany jest ze sferą emocjonalno-motywacyjną. Tutaj interesuje nas, jak dziecko radzi sobie z emocjami: czy potrafi je rozpoznawać, nazywać i odpowiednio wyrażać. Istotne jest także to, czy dziecko jest zainteresowane tym, co będzie się dziać w szkole, czy chętnie zabiera się do czytania, pisanie rozwiązywania rozmaitych zadań.

Osiągnięty przez dziecko stopień dojrzałości szkolnej jest jednym z czynników wpływających na pierwsze sukcesy i porażki, co z kolei kształtuje samoocenę. Uczniowie, którzy wciąż ponoszą porażki, mogą mieć kłopoty z uwierzeniem, że potrafią coś zrobić, że są w czymś dobrzy. Może także dojść do powstania postawy wyuczonej bezradności, czyli niechęci do podejmowania wysiłku z obawy przed niepowodzeniem. W psychice dziecka przez kolejne lata nauki powstaje obraz siebie jako ucznia. Jego elementem jest także porównywanie siebie z innymi. Jeśli okazuje się, że jestem gorszy od innych, to ta ocena także wpływa na ogólną negatywną postawę wobec szkoły. Tworzy się stosunek emocjonalny połączony z określonymi myślami i poglądami.

WŁAŚCIWOŚCI DZIECKA WPŁYWAJĄCE NA JEGO SYTUACJĘ SZKOLNĄ

Diagnozowanie sytuacji szkolnej zawiera rozpoznanie właściwości dziecka, a w sposób szczególny cech jego rozwoju poznawczego. Istotny tutaj jest poziom zdolności i umiejętności poznawczych, takich jak: koncentracja uwagi, pamięć, inteligencja, rodzaj zdolności szczegółowych, kierunek i poziom aktywności, poziom motywacji do nauki i lęku szkolnego. W sposób szczególny zajmę się motywacją i lękiem szkolnym.

Motywacja to psychologiczne mechanizmy odpowiedzialne za uruchamianie, ukierunkowanie, potrzymanie i zakończenie jakiegoś działania czy zachowania. Motywy to określone siły, które pchają nas do podejmowania czynności. Starając się poznać motywację dziecka, wskazane jest, aby wziąć pod uwagę następujące jej komponenty: wartości, oczekiwania i afektywny (Dembo, 1997).

Pierwszy komponent mówi nam o tym, jaką **wartość ma dla dziecka dana czynność**, dane działanie. Istotne zatem jest rozpoznanie przyczyn, dla których dziecko się uczy. Można próbować poznać odpowiedź dzieci na pytania: *dlaczego się uczyć?* Jednak nie zawsze młodzi ludzie potrafią precyzyjnie na nie odpowiedzieć. Czasami wymaga to dłuższego i głębszego wzajemnego poznania. Istotne jest, aby zdiagnozować cele i przekonania uczniów na temat znaczenia wykonywanych zadań oraz tego, czy są one dla nich interesujące.

Uczeń będzie się uczył wtedy, kiedy działania związane ze zdobywaniem wiedzy będą realizacją jego celów. Chętniej realizujemy cele, które sami sobie wyznaczyliśmy. Zachęcam zatem nauczycieli, aby poznawali indywidualne zamierzenia uczniów, które chcą oni realizować podczas określonych lekcji. W sytuacji gdy nie mają ich lub nie potrafią wyrazić, wskazane byłoby stymulowanie ich do wytyczania własnych celów wpływających z ich potrzeb. Interesujące mogłoby być również wyobrażanie sobie, jak w przyszłości można wykorzystać zdobytą wiedzę. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że objawią nam się cele niekoniecznie związane z procesem uczenia się.

Drugi aspekt motywacji to **oczekiwania**. Komponent oczekiwań wiąże się z obrazem siebie jako ucznia, z oceną siebie w tej sferze, z pytaniem: *czy jestem w stanie wykonać to zadanie?* Zawarte są tutaj przekonania uczniów na temat ich zdolności do wykonania danej pracy, czyli wiara, że ma się potrzebną wiedzę i umiejętności, aby zrealizować zadanie. Istotne znaczenie ma wyuczona bezradność, czyli przekonanie jednostki, że nie jest w stanie kontrolować skutków wydarzeń wpływających na jej życie. Taki sposób myślenia powstaje w wyniku ponoszonych przez dziecko porażek. Dziecko doświadcza, że nie jest w stanie sprostać wymaganiom edukacyjnym. Są to uczniowie, którzy myślą: „nie będę się za to brał, bo i tak mi się nie uda”. W takiej sytuacji konieczna jest indywidualna praca z danym dzieckiem, polegająca na przywróceniu wiary we własne możliwości. Ważny jest taki dobór zadań, aby uczeń odnosił sukcesy i nabrał przekonania, że dzięki własnej pracy oraz włożonemu wysiłkowi może osiągnąć założony cel.

Komponent **afektywny** to pytanie: *jakie uczucia wzbudza w tobie to zadanie? Jakie emocje wzbudza w tobie nauka tego przedmiotu?* Element ten jest powiązany z oczekiwaniami. Jeśli moje przewidywania co do efektu wykona-

nia określonego zadania są negatywne, to w trakcie jego wykonywania będą mi towarzyszyć nieprzyjemne emocje, takie jak: niepewność, lęk, złość oraz poczucie niesprawiedliwości. Natomiast pozytywnym myślom towarzyszą przyjemne emocje, takie jak: radość, zadowolenie, poczucie dumy i zaangażowanie

Z poziomem motywacji nierozzerwalnie związany jest stopień zainteresowania danym przedmiotem. Ciekawe może tu być poznanie miejsca określonego przedmiotu wśród innych zajęć oraz tego, co w ramach danego przedmiotu uczenia interesuje najbardziej. Analizę motywacyjną przeprowadzamy w stosunku do poszczególnych przedmiotów. W proponowanym przeze mnie programie ma to miejsce podczas zajęć *Moja motywacja*. Rozmowa i wypełnianie przez dzieci karty pracy umożliwiają nam rozpoznanie wyżej opisanych komponentów.

Emocjami, które w sposób szczególny wpływają na funkcjonowanie ucznia są **lęki szkolne**, dlatego też poświęcimy im więcej miejsca. Któż z nas nie przeżywał stanu nieprzyjemnego napięcia wobec zbliżającej się perspektywy bycia pytany lub pisania sprawdzianu i klasówki. Lęk zatem pojawia się wobec sytuacji niepewnych, trudnych, wobec których nie mamy pewności, że sobie poradzimy. Minimalny poziom takiego napięcia mobilizuje nas do działania. Jednak co wtedy, gdy lęk jest stanem ciągłym lub też bardzo silnym? Wtedy zaczynamy wpadać w panikę, przestajemy kontrolować swoje zachowanie, nasze myśli wciąż krążą wobec obiektu zagrożenia. Starając się poradzić sobie z taką sytuacją, człowiek, a więc także i dziecko wybiera jeden z możliwych mechanizmów obronnych: racjonalizację lęku, ucieczkę, zaprzeczanie, lekceważenie (Obuchowska, 2001). Racjonalizacja lęku polega na uzasadnianiu braku podejmowania działań wobec tego, czego się boimy. Uczeń nie chce chodzić do szkoły mówiąc, że jest tam nudno i nic ciekawego się nie dzieje. Jednak to nie jest prawdziwa przyczyna jego zachowania. Tak naprawdę bowiem bardzo się boi nauczyciela i tego, że będzie pytany, lub też może zaczepiany, a nawet pobity przez starszych uczniów. Kolejny sposób, czyli ucieczka, to omijanie sytuacji mogących wywołać lęk. Uczeń wagaruje – ucieka np. z lekcji wychowania fizycznego, ponieważ nie potrafi wykonać skoku przez kozła i boi się konsekwencji – złej oceny i bycia pośmiewiskiem innych. Widocznym znakiem stanów lękowych są objawy somatyczne, takie jak ból głowy czy brzucha. Występują one szczególnie wtedy, gdy zaprzeczamy temu, że czegoś się boimy.

Szkolne niepokoje i lęki najczęściej związane są z: momentem sprawdzania zadania domowego, lekcjami powtórkowymi, odpytywaniem, klasówkami, określonym zachowaniem nauczyciela. Dzieci boją się także tego, że nie dostaną promocji do następnej klasy, negatywnie projektując swoją przyszłość.

SPOŁECZNY ASPEKT SYTUACJI SZKOLNEJ DZIECKA

Rozpoznając sytuację szkolną, należy zwrócić także uwagę na jej aspekt społeczny. Wraz z rozpoczęciem nauki dziecko rozszerza swoje środowisko, staje się bowiem członkiem większej społeczności, zaczyna przynależeć do określonej grupy formalnej, jaką jest klasa. Od tej pory życie społeczne dziecka w sposób znaczący wiąże się z tym, co będzie się dziać w szkole. Jak zatem rozpoznać społeczny aspekt sytuacji szkolnej dziecka i na co może mieć on wpływ? W sposób szczególny interesować nas tu będą relacje pomiędzy nauczycielami a uczniami i pomiędzy samymi uczniami.

Relacje między nauczycielami a uczniami – jak je budować i jak je rozpoznawać? Intencjonalnie powinny być budowane przez nauczycieli, wychowawców, dorosłych chcących wychowywać dzieci. Nauczyciel-wychowawca powinien być zainteresowany, jak tworzyć sprzyjające rozwojowi relacje z uczniami oraz umieć rozpoznać relacje uczniów ze swojej klasy wychowawczej z innymi nauczycielami. Umiejętność rozpoznawania tych relacji może być przydatna także dla innych osób – wychowawców nie uczących w szkole, ale dla których ważny jest szkolny los dzieci znajdujących się pod ich opieką.

Istotne zatem jest tworzenie przyjaznej atmosfery poprzez postawę i odpowiednią komunikację. Dobra relacja pomiędzy nauczycielem a uczniem może rozbudzić obustronną fascynację. Uczeń zafascynowany swoim nauczycielem – czy to jeszcze jest możliwe? Myślę, że tak, a nawet należy powiedzieć, że jest bardzo ważne, aby nauczyciel wciąż wierzył w swoją moc oczarowywania dzieci i młodzieży. Istotne jest, aby zależało mu na tworzeniu dobrych relacji z uczniami. Wykonując pracę, powinien on realizować trzy grupy zadań: dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze. W każdej z nich istotne są relacje, choć w sposób szczególny należy zwrócić na nie uwagę przy pracy wychowawczo-opiekuńczej.

Budowanie przez nauczyciela relacji z uczniami czasami bywa zadaniem trudnym. Z jednej strony nauczyciel-wychowawca chcący przekazać wiedzę, wartości, wykształcić określone postawy, a z drugiej uczeń-dziecko, młody człowiek czasem radosny, ciekawy wiedzy lub też nieśmiały, zraniony, innym razem znów pewny siebie, przepelniony złością, bólem, zbuntowany. Ważne zatem są nauczycielskie kompetencje, takie jak: umiejętność rozmowy z dziećmi i z ich rodzicami, rozwiązywania konfliktów klasowych, zapewnienia dyscypliny w klasie, a przede wszystkim nieustająca wiara, że warto i że praca wychowawcza jest ważna. Temat budowania relacji z uczniami został podjęty w wielu pozycjach (Gordon, 1995; Robertson, 1998). Można w nich znaleźć konkretne wskazówki, jak rozmawiać z uczniami i jak budować nauczycielski autorytet.

O relacjach pomiędzy nauczycielem a uczniem wiele można się dowiedzieć z rozmowy z dziećmi. Należy jednak zawsze pamiętać, aby poznać intencje, potrzeby i oczekiwania dwóch stron. Wskazana zatem jest postawa neutralnego mediatora, który chce zrozumieć sytuację dwóch stron. Podczas rozmowy z dzieckiem ważna jest akceptacja jego emocji i równocześnie pozostanie bezstronnym wobec określonej sytuacji.

Relacje między uczniami to drugi bardzo istotny element społecznego aspektu sytuacji szkolnej. W okresie szkolnym dzieci i młodzież bardzo dużo czasu spędzają ze sobą. Tworzą się różnego rodzaju związki i grupy rówieśnicze. Dają one możliwość uczenia się lojalności, solidarności, troski o drugiego człowieka, a także dzielenia się z innymi swoimi radościami i smutkami. Kontakty z rówieśnikami w połączeniu z rozwojem poznawczym, a w szczególności zmiany w sposobie myślenia powodują, że młody człowiek coraz lepiej rozumie sytuacje społeczne i orientuje się w zachowaniu innych osób.

Relacje te widoczne są we wzajemnych stosunkach w klasie. Klasa szkolna jest jedną z podstawowych grup rówieśniczych, a jednocześnie obszarem, do którego nauczyciel ma łatwy wgląd. Może on ją dokładnie rozpoznać, badając strukturę socjometryczną klasy. Ukazuje ona wzajemne relacje interpersonalne (kto kogo lubi) i pozycje zajmowane w grupie. W tym celu możemy przeprowadzić dość popularny już dzisiaj socjogram lub inne techniki socjometryczne, takie jak: technika „zgadnij, kto...” (Janowski, 2002). W zależności od umiejętności społecznych dzieci zajmują określoną pozycję w grupie. Może to być pozycja dziecka popularnego, lidera grupy, klauna klasowego, lub też dziecka odrzuconego czy takiego, na które nikt nie zwraca uwagi. To, jak w tym okresie dziecko będzie funkcjonować w grupie, ma duże znaczenie dla jego samooceny i dalszego rozwoju. W odrzuconym dziecku może powstać przekonanie, że jest niegodne akceptacji przez grupę. Dziecko nielubiane przez innych czuje się gorsze i często powstaje u niego niechęć do szkoły i spadek motywacji do nauki. Wychowawca, gdy zauważy takie dzieci powinien otoczyć je specjalną opieką. Bliżej rozpoznać przyczyny ich odrzucenia lub izolacji. Często są to dzieci nieśmiałe, mające kłopoty w nauce, różniące się od innych. Wobec takich dzieci należy podjąć pracę indywidualną, polegającą na rozmowach, podczas których uczyłyby się one nawiązywania relacji z innymi oraz aktywności. Należy także zachęcać je do wykazywania inicjatywy i podejmowania różnych zadań, które byłyby ważne dla całej klasy. Można także tak zaaranżować sytuację wychowawczą, aby dzieci najbardziej popularne angażowały te mniej lubiane przez grupę (Ekier-Grabowska, 1982).

Sytuacja społeczna dziecka, to znaczy relacje z nauczycielami i innymi uczniami, wpływa na jego postawę wobec szkoły. Nieprawidłowe i frustrujące relacje negatywnie rzutują na stosunek wobec szkoły.

PROPOZYCJA PROGRAMU PSYCHOEDUKACYJNEGO

Mój szkolny świat to propozycja cyklu dziesięciu zajęć psychoedukacyjnych, przeznaczonych dla dzieci od 10 do 12 roku życia.

Program zakłada realizację następujących celów:

- rozpoznanie sytuacji szkolnej uczestników zajęć: motywacji do nauki i lęków szkolnych, stosunku do poszczególnych przedmiotów szkolnych, poznanie atmosfery panującej w klasach jako czynnika wpływającego na motywację;
- rozpoznanie obrazu siebie jako ucznia;
- ukazanie związku pomiędzy motywacją do nauki a myślami i emocjami;
- kształtowanie wiary w możliwość osiągnięcia sukcesów;
- kształtowanie pozytywnego sposobu myślenia o procesie uczenia się oraz o szkole;
- odreagowanie nieprzyjemnych i trudnych emocji związanych z sytuacjami szkolnymi.

Zajęcia są tak skonstruowane, aby dawały możliwość zaspokojenia następujących potrzeb dzieci:

- społecznych: zajęcia odbywały się w stałej grupie, co daje poczucie przynależności, wspólne zadania i zabawy umożliwiają nawiązanie relacji przyjaźni;
- uznania, bycia zauważonym i zaakceptowanym: podczas rundki każdemu z uczestników poświęcana jest uwaga prowadzących, uczestnicy mają możliwość zaistnienia poprzez wypowiedanie się na forum grupy w bezpiecznej atmosferze.

Cykl zajęć obejmuje następujące tematy: *Mój dzień w szkole*, *Moja motywacja*, *Moje szkolne lęki*, *Szkolne sukcesy*, *Ja jako uczeń*, *Afirmacje*, *Moje myśli i emocje wobec szkoły*.

Do realizacji zajęć potrzebne są karty pracy, stanowiące całość w postaci książeczki. Karty powinien wykonać prowadzący i systematycznie rozdáwać je uczestnikom. Wykorzystuje się także następujące metody i techniki: rundkę, wywiad, psychorysunek, puzzle, dramę, wizualizację. Potrzebne są następujące przybory: długopisy, kredki, farby, klej oraz papier.

Zajęcia 1

Mój dzień w szkole

Cele:

- wprowadzenie w temat;
- wstępne rozpoznanie sytuacji szkolnej;
- kształtowanie pozytywnego nastawienia do procesu uczenia się.

Przebieg zajęć:

- Rundka. *Mój dzień w szkole*. Rozmowa o tym, co wydarzyło się w szkole. Dzieci mówią o różnych sytuacjach szkolnych.
- Książeczka. Uczniowie według własnego pomysłu tworzą pierwszą stronę książeczki. Wypełniają kartę zawierającą pytania dotyczące minionego dnia w szkole oraz skojarzeń z wyrazem szkoła. Przedstawienie wyników pracy.

Zajęcia 2

Moja motywacja

Cele:

- poznanie czynników wpływających na motywację;
- wzmacnianie wewnętrznych sił;
- diagnoza stosunku uczestników do poszczególnych przedmiotów szkolnych.

Przebieg zajęć:

- Rundka. Uczestnicy kolejno starają się odpowiedzieć na następujące pytania: Dlaczego się uczę? Po co się uczę?
- Rozmowa. Wspólnie wyjaśniamy znaczenie słowa *motywacja*. Rozmowa o tym, kiedy mam największą chęć do nauki.
- Plebiscyt przedmiotów szkolnych. Na podłodze kładziemy kartki z nazwami przedmiotów szkolnych (napisem do ziemi). Uczestnicy po kolei podchodzą do kartek, czytają i za pomocą gestów starają się pokazać innym nazwę. Do każdego przedmiotu dołączamy Kartę Popularności Przedmiotu. Następnie uczniowie krążą i uzupełniają kartę.
- Książeczka. Wypełnianie kart: moja motywacja. Karta zawiera pytania związane z trzema aspektami motywacji. Przykładowe pytania dotyczące poszczególnych przedmiotów: Czy lubisz ten przedmiot? Czy nauka tego przedmiotu sprawia tobie trudność? Co jest dla ciebie najtrudniejsze w nauce tego przedmiotu? Dokończ zdanie: gdy myślę o nauce tego przedmiotu to... Jakie uczucia wzbudza w tobie nauka tego przedmiotu?

Zajęcia 3

Moje szkolne lęki

Cele:

- diagnoza lęków szkolnych – poznanie lękotwórczych sytuacji szkolnych;
- kształtowanie umiejętności radzenia sobie z lękami.

Przebieg zajęć:

- Książeczka. Dzieci wypełniają kolejną kartę, rysują swoje lęki szkolne.
- Rozmowa. Dzieci mówią o tym, czego najbardziej boją się w szkole.
- Książeczka. Sposoby na lęki. Wspólnie wymyślamy, co można zrobić, aby mniej się bać w szkole. Pomysły zapisujemy lub rysujemy.

Zajęcia 4,5

Szkolne sukcesy

Cele:

- wspomaganie myślenia o możliwości odniesienia sukcesu, kształtowanie wiary w możliwość osiągnięcia sukcesów;
- wzmacnianie wewnętrznych sił.

Przebieg zajęć:

- Rundka. Uczestnicy określają swój nastrój na skali od 0 do 10.
- Książeczka. Wypełnianie kart: moje szkolne sukcesy. Dzieci opisują lub rysują wydarzenia, które uważają za swoje sukcesy.
- Książeczka. Tworzenie kart: prawo sukcesu. Dzieci dostają do ułożenia i przyklejenia hasło w formie puzzli:

Prawo sukcesu: Możesz dokonać tylko tego, w co wierzysz, że możesz.

Wiara w sukces rzadko przychodzi sama, musisz nad nią pracować i ją pielęgnować.

- Rozmowa o tym, co przeszkadza nam wierzyć w siebie.
- Mój sukces. Prosimy, aby dzieci wyobraziły sobie swój sukces. Należy to zrobić dokładnie ze szczegółami. Rozmowa o wyobrażeniach. Co może przeszkadzać nam w realizacji naszych celów i pragnień.

Zajęcia 6

Ja jako uczeń

Cele:

- poznanie atmosfery panującej w klasach dzieci jako czynnik wpływający na motywację do nauki;
- rozpoznanie samooceny w sferze ja jako uczeń.

Przebieg zajęć:

- Książeczka. Wypełnianie kart: jakim jesteś uczniem? Dzieci rysują i opisują siebie w roli ucznia.
- Postać dobrego ucznia. Uczestnicy w 2-3 podgrupach wykonują plakat osoby, która dobrze się uczy, jakie cechy ma taki uczeń.

- Książeczka. Wypełnianie kart: moje miejsce w klasie. Karta zawiera drabinę symbolizującą pozycję uczniów pod względem nauki. Dzieci umieszczają siebie.

Zajęcia 7

Ja jako dobry uczeń

Cele:

- korekta sposobu myślenia – jestem złym uczniem, a mogę być dobrym uczniem;
- wspomaganie pozytywnego myślenia o sobie.

Przebieg zajęć:

- Rundka. Wypowiedzi uczestników jak siebie oceniają jako uczniów.
- Ja jako dobry uczeń. Uczestnicy wypisują na kartkach cechy dobrego ucznia. Osoba prowadząca przypina je do jednego dziecka. Wszyscy wyobrażają sobie siebie w roli dobrego ucznia z takimi cechami, jakie prezentuje model.

Zajęcia 8

Afirmacje

Cele:

- wpływanie na zmianę sposobu myślenia o swoich umiejętnościach poznawczych potrzebnych do uczenia się;
- wspomaganie pozytywnego myślenia o sobie.

Przebieg zajęć:

- Afirmacje. Analiza afirmacji zachęcających do uczenia się: uczę się z łatwością, mam coraz więcej chęci do uczenia się, wszystko zapamiętuję dokładnie i łatwo, mam coraz lepsze oceny, coraz więcej wiem i potrafię to wykorzystać, szkoła staje się radością, lubię chodzić do szkoły.
- Drama. Przedstawianie afirmacji za pomocą gestów.
- Psychorysunek. Wykonywanie rysunków do afirmacji.

Zajęcia 9, 10

Moje myśli i emocje wobec szkoły

Cele:

- ukazanie związku pomiędzy motywacją do nauki a myślami i emocjami;
- kształtowanie pozytywnego sposobu myślenia o szkole.

Przebieg zajęć:

- Rundka. Co pozytywnego przydarzyło mi się w minionym tygodniu?
- Rozmowa. Rozmowa o motywacji, o wpływie przyjemnych, pozytywnych, trudnych i nieprzyjemnych myśli oraz emocji na spadek i wzrost motywacji.
- Drama. Odgrywanie scenek przedstawiających sytuacje uczenia się powiązanych z negatywnymi i pozytywnymi myślami oraz emocjami.
Teksty do wykorzystania:
 - Znowu muszę się uczyć, jak ja nienawidzę tej nauki, same nudy dzisiaj w tej szkole, gdybym dopadł tego, kto wymyślił szkołę, to bym go chyba zabił;
 - Hurra, jak dobrze, że chodzę do szkoły, można się tam dowiedzieć wielu ciekawych rzeczy, w szkole jest fajnie i ciekawie. Lubię dowiadywać się o nowych zjawiskach, poznawać nowe zagadnienia matematyczne. Po prostu lubię się uczyć.
- Moje myśli. Uwewnętrznienia następującego sposobu myślenia: bardzo chcę, dużo pracuję, odnoszę sukces.
- Książeczka. Wypełnianie kart: moje myśli. Zmiana sądów poznawczych związanych z poszczególnymi lekcjami. Uwewnętrznienia następującego sposobu myślenia: bardzo chcę, dużo pracuję, odnoszę sukces. Prowadzący prosi, aby dzieci pomyślały sobie o najbardziej lubianym przedmiocie, a następnie z myślą o nim wykonały rysunki do poniższej afirmacji. Druga część zadania – prowadzący prosi, aby dzieci pomyślały o najbardziej nielubianym przedmiocie, a następnie z myślą o nim wykonały rysunki do prezentowanej afirmacji
- Zakończenie. Uczestnicy mówią albo rysują, co było dla nich ważne podczas zajęć, czego się dowiedzieli i nauczyli.

EWALUACJA PROGRAMU

Program *Mój szkolny świat* został przeprowadzony w roku 2007 w grupie dzieci w wieku 10-12 lat w jednej z poznańskich świetlic socjoterapeutycznych. Poniżej została zamieszczona diagnoza, która powstała podczas realizacji.

Zajęcia spotkały się z zainteresowaniem dzieci, w szczególności odgrywanie scenek z życia szkoły i wypełnianie książeczek. Diagnoza uczestników zajęć ukazała nam dwie różniące się między sobą grupy dzieci.

1. Pierwsza grupa dzieci.

Postawa wobec szkoły. Pierwsza grupa obejmuje dzieci, którym szkoła kojarzyła się pozytywnie i pomimo trudności, jakich tam doświadczały, potrafią czerpać radość z procesu uczenia się.

Motywacja do nauki. Komponent wartości. Dzieci uczenie się traktują jako coś ważnego, sprawia im to radość, są zainteresowane i zaciekawione tym, czego dowiedzą się na lekcji. Swoje wykształcenie wiążą z tym, że w przyszłości będą miały lepszą pracę.

Komponent oczekiwań. Obraz siebie jako ucznia. Część z nich opisuje siebie jako zdolnych, ale leniwych, uważają, że jak tylko chcą, to się nauczą. Inni mówią, że nie mają zbyt dużych zdolności, ale ciężką pracą są w stanie zdobyć dobre oceny.

Komponent afektywny. Emocjonalny stosunek do poszczególnych przedmiotów i szkoły jest zróżnicowany. W dużym stopniu zależy od nauczyciela, który uczy danego przedmiotu. Dzieci wypowiadały się, że dany przedmiot bardziej lubiły wcześniej, gdy był prowadzony przez kogoś innego niż obecnie. Duże znaczenie ma także stopień trudności. Gdy dany przedmiot staje się bardziej zrozumiały dla dziecka, to także jest bardziej lubiany przez niego.

2. Druga grupa dzieci.

Postawa wobec szkoły. W tej grupie znalazły się dzieci, którym szkoła kojarzy się z czymś mało przyjemnym, one też częściej spodziewają się porażek, rzadko zakładają możliwość osiągnięcia sukcesu.

Motywacja do nauki. Komponent wartości. Uczniowie ci uczą się po to, aby uniknąć negatywnych stopni, wystarcza im najniższa pozytywna ocena – dopuszczający. Inni uczą się, bo rodzice im każą, obiecali im coś w zamian za dobre oceny. W grupie tej byli również tacy, którym było to całkowicie obojętne.

Komponent oczekiwań. Obraz siebie jako ucznia. Dzieci mówiły o sobie, że są słabymi uczniami i mają problem z większością przedmiotów. Dużą trudnością było dla nich wyobrażenie sobie siebie jako dobrego, pilnego i otrzymującego pozytywne oceny ucznia.

Komponent afektywny. Większość przedmiotów budzi w nich lęk i złość. Nieprzyjemne emocje kojarzone z danym przedmiotem powodują znaczący spadek motywacji do jego nauki. Najczęściej negatywny stosunek do danego przedmiotu jest związany z osobą nauczyciela i z otrzymywanymi słabymi ocenami. Znamienne wydają się wypowiedzi dzieci, że podczas pisania sprawdzianu np. z matematyki myślą o tym, aby jak najszybciej go skończyć i móc wyjść z klasy. Taki sposób myślenia blokuje ich koncentrację uwagi i uniemożliwia prawidłowe rozwiązanie zadań. Pozytywne w szkole są przerwy i możliwość spotkania kolegów i koleżanek.

Ze względu na obecną, a także przyszłą edukację dzieci istotne jest rozbudzanie w nich wiary w możliwość odniesienia sukcesu oraz pozytywnego sposobu myślenia o procesie uczenia się.

LITERATURA

- Demba M.H., *Stosowana psychologia wychowawcza*, WSiP, Warszawa 1997.
- Ekier-Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, WSiP, Warszawa 1982.
- Gordon T., *Wychowanie bez porażek w szkole*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1995.
- Gryniuk I., Tuszyńska-Bogucka V., *Test Rysunku Nauczyciela jako metoda diagnozy sytuacji szkolnej dziecka*, „Psychologia Wychowawcza” 1996, nr 3, s. 249-259.
- Janowski A., *Poznanawanie uczniów. Zdobywanie informacji w pracy wychowawczej*, Wyd. Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2002.
- Obuchowska I. (red.), *Jak sobie radzić z niechcianymi uczuciami*, Media Rodzina, Poznań 2001.
- Robertson J., *Jak zapewnić dyscyplinę, ład i uwagę w klasie*, WSiP, Warszawa 1998.
- Strykowska J., *Niedostosowanie społeczne dzieci w wieku szkolnym. Problemy, diagnoza, terapia*, GWSH-M Milenium, Gniezno 2005.
- Wilgocka-Okoń B., *Gotowość szkolna dzieci sześciolletnich*, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.